

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان فارس

درس ششم تقسیمات سیاسی استان

استان فارس از دیرینه‌ترین کانون‌های تمدن و فرهنگ ایران است. شواهد موجود نشانگر قدمت چند هزار ساله این سرزمین است که مردمان این دیار را با عنوان پرسیا - پارس - یاد کرده است. عظمت فارس، قبل و بعد از اسلام، این سرزمین را با اعتقادات و باورهای ریشه‌دار ملی و توحیدی پیوند داده است. اکنون فارس به دلیل وجود یادمان‌های مذهبی و حرم و بارگاه امامزادگان بسیار، سومین مرکز مقدس اهل بیت علیهم‌السلام در ایران شمرده می‌شود.

شکل ۱-۲- یادمان‌های مذهبی - ملی استان

طبق آخرین سرشماری استان فارس، ۲۷ شهرستان، ۸۰ بخش، ۹۲ شهر و ۲۰۰ دهستان دارد. در آخرین تغییرات سیاسی انجام شده، شهرستان‌های کوار و خرامه به جمع شهرستان‌های استان افزوده شده‌اند.

شکل ۲-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان فارس

— به نقشه تقسیمات سیاسی استان فارس نگاه کنید و موقعیت جغرافیایی شهرستان محل سکونت خود را روی نقشه مشخص نمایید.

— محل سکونت شما در محدوده کدام شهرستان قرار دارد؟

— جمعیت شهرستان محل زندگی خود را از جدول پیدا کرده و آن را با جمعیت مرکز استان مقایسه کنید.

تعداد شهرستان: ۲۷ تعداد بخش: ۸۰ تعداد دهستان: ۲۰۰ تعداد شهر: ۹۲

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان فارس به تفکیک شهرستان (آبان ماه ۱۳۸۹)

نام شهرستان	نام مرکز شهرستان	نام بخش	نام مرکز بخش	نام دهستان	نام مرکز دهستان	نام شهر
آباد	مرکزی	آباد	ایزدخواست	ایزدخواست	ایزدخواست	آباد
				بهمن	بهمن	ایزدخواست
				بیدک	بیدک	بهمن
				سورمق	سورمق	صفاد
				خسروشیرین	خسروشیرین	سورمق
ارسنجان	مرکزی	ارسنجان	خبریز	خبریز	خبریز	ارسنجان
				شورآب	شورآب	
				علی آباد ملک	علی آباد ملک	
استهبان	مرکزی	استهبان	ایج	ایج	ایج	استهبان
				رونیز	رونیز	ایج
				ماه فرخان	خیر	رونیز
اقلید	مرکزی	اقلید	شهرمیان	شهرمیان	شهرمیان	اقلید
				خنجشت	خنجشت	
				احمدآباد	احمدآباد	حسن آباد
	حسن آباد	حسن آباد	سده	بکان	بکان	
				حسن آباد	حسن آباد	
				آسپاس	آسپاس	سده
دژکرد	سده	سده	دژکرد	دژکرد	دژکرد	دژکرد
				سده	سده	
				سده	سده	
بوانات	مرکزی	بوانات	باغستان	جشنیان	جشنیان	بوانات
				سیمکان	سیمکان	
	مزایجان	مزایجان	سروستان	مزایجان	مزایجان	
				سروستان	سروستان	
کره ای	سرچهان	کره ای	باغ صفا	باغ صفا	باغ صفا	کره ای
				توجردی	توجردی	
				حسامی	سرچهان	

نام شهرستان	نام مرکز شهرستان	نام بخش	نام مرکز بخش	نام دهستان	نام مرکز دهستان	نام شهر
جهرم	جهرم	مرکزی	جهرم	جلگاه	حیدرآباد	جهرم
				کوهک	خرم آباد	
	خفر	باب انار	باب انار	خفر	باب انار	باب انار خاوران
				راهگان	تادوان	
				سفیدار	اسماعیل آباد	
				علی آباد	علی آباد	
				گل برنجی	گل برنجی	
	سیمکان	دوزه	دوزه	پشت پر	جرمشت بالا	دوزه
				پل به بالا	دوزه	
				پل به پایین	شاغون	
	کردیان	قطب آباد	قطب آباد	قطب آباد	قطب آباد	قطب آباد
				علویه	علویه	
خرم بید	صفاشهر	مرکزی	صفاشهر	خرمی	صفاشهر	صفاشهر
				قشلاق	قشلاق	
		مشهد مرغاب	قادرآباد	شهیدآباد	شهیدآباد	قادرآباد
داراب	مرکزی	داراب	داراب	بختاجرد	بختاجرد	داراب
				بالش	سنگ چارک	
				پاسخن	پاسخن	
				فسارود	مادوان	
				نصروان	نصروان	
				هشیوار	شهنان	
	جنت	جنت شهر	جنت شهر	قریه الخیر	جنت شهر	جنت شهر
				قلعه بیابان	قلعه بیابان	
	رستاق	رستاق	رستاق	رستاق	رستاق	رستاق
				کوهستان	تل بارگاه	
فورگ	دوبرجی	فورگ	دوبرجی	آبشور	فدامی	فدامی دوبرجی
				فورگ	دوبرجی	

جغرافیای انسانی استان

نام شهرستان	نام مرکز شهرستان	نام بخش	نام مرکز بخش	نام دهستان	نام مرکز دهستان	نام شهر
زرین دشت	حاجی آباد	مرکزی	حاجی آباد	خسویه	خسویه	حاجی آباد
				دبیران	دبیران	دبیران
				زیرآب	زیرآب	
	ایزدخواست	شهرپیر		ایزدخواست غربی	شهرپیر	شهرپیر
				ایزدخواست شرقی	گل کویه	
سپیدان	اردکان	مرکزی	اردکان	خفری	جوزکنگری	اردکان
				کمهر	کمهر	
				شش پیر	بهرغان	
	بیضا	بیضا	بیضا	بانش	بانش	بیضا
				بیضا	بیضا	
				کوشک هزار	کوشک هزار	
	همایجان	هماشهر		سرناباد	میرزا محمدی	هماشهر
				همایجان	هماشهر	
شیراز	شیراز	مرکزی	شیراز	بیدزرد	بیدزرد سفلی	داریان
				داریان	داریان	شیراز
				دراگ	صادقیه	شهر جدید صدرا
				سیاخ دارنگون	کدنج	
				قره باغ	سلطان آباد	
				کفت‌رک	نصرآباد	
	ارژن	خانه زنیان	خانه زنیان	دشت ارژن	چهل چشمه	خانه زنیان
				قره چمن	خانه زنیان	
				کوهمره سرخی	ریچی	
	زرقان	زرقان	زرقان	بند امیر	بند امیر	زرقان
				رحمت آباد	رحمت آباد	لپوئی
				زرقان	لپوئی	
	کربال	خرامه	خرامه	خیرآباد	خیرآباد توللی	خرامه
				دهقانان	دهقانان	
				سفلی	سفلی	
				کربال	کفدهک	
	کوار	کوار	کوار	طسوج	طسوج	کوار
				فرمشکان	ده شیب	
				کوار	اکبرآباد	

نام شهرستان	نام مرکز شهرستان	نام بخش	نام مرکز بخش	نام دهستان	نام مرکز دهستان	نام شهر
سروستان	سروستان	مرکزی	سروستان	سروستان	کت گنبد	سروستان
	سروستان			شوریجه	شوریجه	
کوهنجان	کوهنجان	کوهنجان	کوهنجان	کوهنجان	کوهنجان	کوهنجان
				مهارلو	مهارلو	
فراشبند	فراشبند	مرکزی	فراشبند	آويز	آويز	فراشبند
				نوجين	نوجين	
دهرم	دهرم	دهرم	دهرم	دژگاه	دولت آباد	دهرم
				دهرم	دهرم	
فسا	فسا	مرکزی	فسا	جنگل	مقبري	فسا
				صحرا رود	صحرا رود	
				کوشک قاضي	کوشک قاضي	
ششده	ششده و قره بلاغ	ششده	ششده	ششده	ششده	ششده
				قره بلاغ	دوگان	
زاهدشهر	شیبکوه	زاهدشهر	زاهدشهر	فدشکوئيه	فدشکوئيه	زاهدشهر
				ميانده	ميانده	
نوبندگان	نوبندگان	نوبندگان	نوبندگان	نوبندگان	نوبندگان	نوبندگان
فیروزآباد	مرکزی	فیروزآباد	فیروزآباد	احمد آباد	احمد آباد	فیروزآباد
				جایدشت	جایدشت	
میمند	میمند	میمند	میمند	پرزيئون	پرزيئون	میمند
				خواجه ای	جوکان	
				دادنجان	دادنجان	
قیر	مرکزی	قیر	قیر	فتح آباد	کارزین	قیر
				مبارک آباد	مبارک آباد	
				هنگام	هنگام	
افزر	افزر	افزر	افزر	افزر	افزر	افزر
				زاخروئيه	مزرعه پهن	

جغرافیای انسانی استان

نام شهرستان	نام مرکز شهرستان	نام بخش	نام مرکز بخش	نام دهستان	نام مرکز دهستان	نام شهر
کازرون	کازرون	مرکزی	کازرون	بلیان	مهرنجان	کازرون
				دریس	دریس	
				شاپور	سیدحسین	
	جره و بالاده	جره و بالاده	بالاده	جره	جره	بالاده
				دادین	دادین علیا	
				فامور	نرگس زار	
	کنارتخته و کمارج	کنارتخته	کنارتخته	کنارتخته	کنارتخته	کنارتخته
				کمارج	کمارج	
	کوهمره	نودان	نودان	دشت برم	کلانی	نودان
				کوهمره	نودان	
	چنار شاهيجان	قائمیه	قائمیه	سمغان	ملای انبار	قائمیه
				انارستان	انارستان	
	خشت	خشت	خشت	امامزاده محمد	شهبازخانی	خشت
				بورکی	بورکی علیا	
لارستان	لار	مرکزی	لار	حومه	لطیفی	لار
				درزوسایبان	درز	خور
				دهکویه	دهکویه	لطیفی
	صحرای باغ	عماد ده	عماد ده	صحرای باغ	باغ	عماد ده
				عماد ده	عماد ده	
	جویم	جویم	جویم	جویم	جویم	جویم
				هرم	بلغان	
	بنارویه	بنارویه	بنارویه	بنارویه	بنارویه	بنارویه
				ده فیش	ده فیش	

نام شهرستان	نام مرکز شهرستان	نام دهستان	نام مرکز بخش	نام بخش	نام مرکز شهرستان	نام شهرستان		
گراش	ارد	ارد	گراش	مرکزی	گراش	گراش		
	فداغ	فداغ						
بیرم	بالاده	بالاده	بیرم	بیرم				
	بیرم	بیرم						
اوز	کوره	بیدشهر	اوز	اوز				
	فیشور	فیشور						
خنج	سیف آباد	سیف آباد	خنج	مرکزی	خنج	خنج		
	بیغرد	تنگ نارک						
	باغان	باغان	محملة	محملة				
	محملة	محملة						
لامرد	ترمان	حومه	لامرد	مرکزی	لامرد	لامرد		
	چاه ورز	چاه ورز						
	سیگار	سیگار						
اشکنان اهل	اشکنان	اشکنان	اشکنان	اشکنان				
	کال	کال						
علامرودشت	خبرگو	خبرگو	علامرودشت	علامرودشت				
	علامرودشت	علامرودشت						
مهر	ارودان علیا	ارودان	مهر	مرکزی			مهر	مهر
	مهر	مهر						
گله دار	فال	فال	گله دار	گله دار				
	گله دار	گله دار						
اسیر	اسیر	اسیر	اسیر	اسیر				
	شهرک امام خمینی	دشت لاله						
وراوی	وراوی	وراوی	وراوی	وراوی				
	خوزی	خوزی						

جغرافیای انسانی استان

نام شهرستان	نام مرکز شهرستان	نام بخش	نام مرکز بخش	نام دهستان	نام مرکز دهستان	نام شهر
مرو دشت	مرو دشت	مرکزی	مرو دشت	رامجرد یک	کوه سبز	مرو دشت
				رودبال	فتح آباد	
				کناره	کناره	
				مجدآباد	مجدآباد	
				محمدآباد	محمدآباد	
				نقش رستم	زنگی آباد	
رامجرد	رامجرد	رامجرد	رامجرد	ابرج	بیدگل	رامجرد
				دروذن	دروذن	
				رامجرد دو	رامجرد	
سیدان	سیدان	سیدان	سیدان	خفرک علیا	سیدان	سیدان
				رحمت	کره طای	
کامفیروز	کامفیروز	کامفیروز	کامفیروز	خرم مکان	خرم مکان	کامفیروز
				کامفیروز جنوبی	کامفیروز	
	کر	خانمین	کامفیروز شمالی	کامفیروز شمالی	خانمین	
				گره	گره	
پاسارگاد	سعدت شهر	مرکزی	سعدت شهر	سرینران	نعیم آباد	سعدت شهر
				کمین	جیسقان	
		پاسارگاد	مادر سلیمان	مادر سلیمان	مادر سلیمان ابوالوردی	
ممسنی	نورآباد	مرکزی	نورآباد	بکش دو	آهنگری	نورآباد خومه زار
				بکش یک	گچکران	
				جاوید ماهوری	مورکی	
				جوزار	مهرنجان	
				فهلان	فهلان علیا	
		دشمن زیاری	دولت آباد	دشمن زیاری	دولت آباد	
				مشایخ	مشایخ	
		ماهور میلانی	بابامنیر	ماهور	بابامنیر	
				میشان	میشان علیا	

نام شهرستان	نام مرکز شهرستان	نام بخش	نام دهستان	نام مرکز دهستان	نام شهر
رستم	مصیری	مرکزی	رستم یک	مصیری	مصیری
			رستم دو		
		سورنا	پشتکوه رستم	کوپن	
			رستم سه		
نی ریز	نی ریز	مرکزی	رستاق	نی ریز	نی ریز
			هرگان		
		آباد طشک	آباد طشک	آباد طشک	آباد طشک
			بختگان		
			حناء		
		پشتکوه	دهچاه	مشکان	مشکان
			مشکان		
		قطرویه	ریزآب	قطرویه	قطرویه
			قطرویه		

درس هفتم شیوه‌های زندگی در استان

شکل ۲-۳- شیوه‌های زندگی

این تصاویر نشان‌دهنده کدام یک از شیوه‌های مختلف زندگی در استان فارس است؟

استان فارس از مراکز مهم کوچ‌نشینانی است که با جمعیت ۱۳۲,۰۰۰ نفر، حدود ۳۲ درصد جمعیت کوچ‌نشینان کشور و ۱ درصد جمعیت استان را شامل می‌شود. مهم‌ترین ایل‌های کوچ‌نشینان فارس: ایل قشقایی، ایل خمسه، ایل ممسنی، و برخی طایفه‌های مستقل‌اند که در محدوده‌های استان فارس جابه‌جا می‌شوند.

با توجه به نقشه، محل ییلاق و قشلاق دو ایل استان فارس را مشخص کنید.

امروزه شیوه زندگی کوچ‌نشینی تغییر کرده است و کوچ‌نشینی جای خود را به کوچ خانواری داده است. محدودیت منابع آب، آسیب دیدن مراتع و چراگاه‌ها، کمبود منابع تولیدات دامی و گرایش به برخورداری از رفاه و جاذبه‌های زندگی یکجانشینی (در روستاها و شهرها) باعث تغییر و دگرگونی در زندگی کوچ‌نشینان شده است.

شکل ۵-۲- کوچ سنتی همراه با مظاهر جدید زندگی (اتومبیل)

در حال حاضر کوچ‌نشینان فارس به شیوه‌های مختلفی زندگی می‌کنند :

- ۱- برخی مانند ایل بزرگ قشقایی شیوه سنتی کوچ و زندگی قبیله‌ای را دنبال می‌کنند و برای پرورش دام و تأمین معاش دائماً در حال جابه‌جایی از ارتفاعات (ییلاق) در بهار و تابستان به دشت‌ها (قشلاق) در پاییز و زمستان‌اند.
- ۲- گروهی از کوچ‌نشینان، خانه‌ای در روستا و مرتعی در کوهستان دارند. در بهار دام‌ها را برای چرا به ارتفاعات می‌برند و برای برداشت محصول به روستا باز می‌گردند. اینها در حقیقت نیمه کوچ‌رو هستند.
- ۳- کوچ‌نشینانی که اکنون اسکان یافته‌اند، مانند ایلات ممسنی و کوهمره.
- ۴- عده‌ای از کوچ‌نشینان نیز رسته‌گردان‌اند که براساس وجود مرتع و علوفه، دام‌های خود را به چرا می‌برند و از طریق شبانی با چوپانی زندگی می‌کنند.

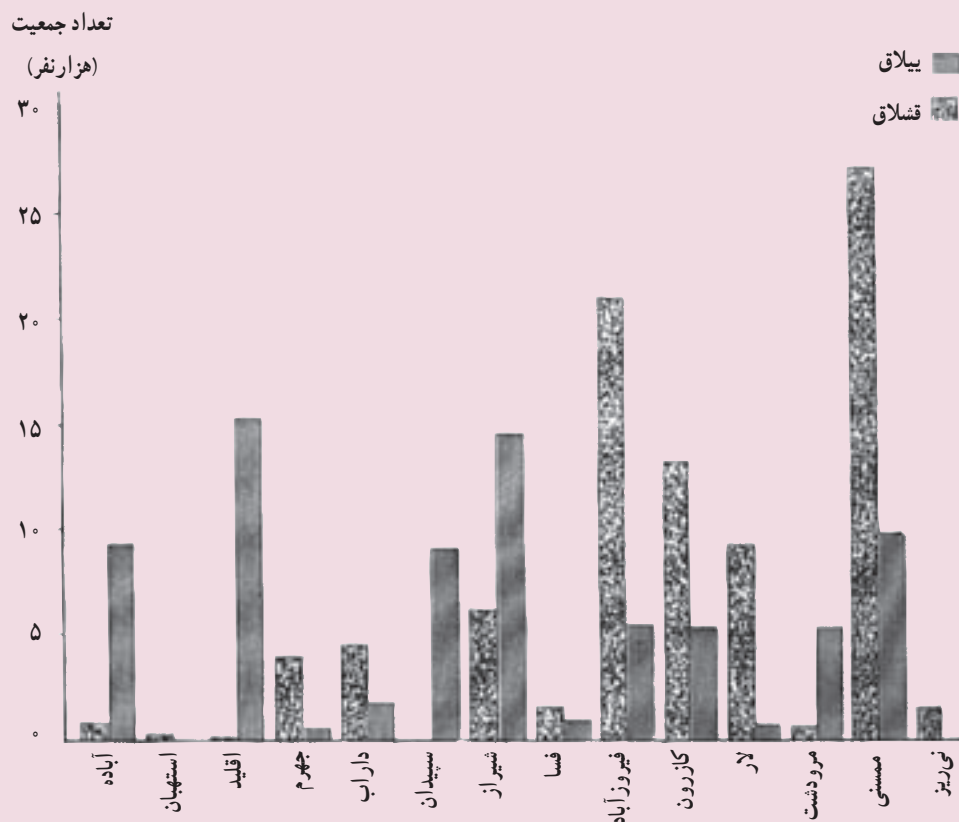

– آیا می‌توانید عوامل مهم گرایش به زندگی یکجانشینی توسط کوچ‌نشینان در استان را بیان کنید؟

بیشتر بدانیم

ساختار زندگی کوچ‌نشینی در فارس : براساس آخرین سرشماری، تعداد ۲۴,۸۰۲ خانوار کوچ‌نشین در استان فارس زندگی می‌کنند. متوسط بُعد خانوار کوچ‌نشینان فارس ۵ نفر است. ساختار جمعیت کوچ‌نشینان فارس نمایانگر بالاتر بودن تعداد مردان نسبت به زنان می‌باشد. البته در برخی از گروه‌های سنی به علت روی آوردن مردان برای اشتغال و ادامه تحصیل در مناطق روستایی و شهری، تعداد زنان بیشتر است. زندگی اجتماعی کوچ‌نشینان به صورت ایلی و قبیله‌ای است. در این نوع زندگی روابط قومی و خویشاوندی پایه و اساس این جامعه است. این پیوندها به صورت خانواده، تیره، طایفه و ایل دیده می‌شود.

شکل ۲-۶- نمودار پراکنندگی کوچ‌نشینان در شهرهای استان فارس

جغرافیای انسانی استان

ساختار اقتصادی کوچ‌نشینان فارس: اصلی‌ترین فعالیت کوچ‌نشینان فارس دامداری است. پس از دام و مرتع، زمین و زراعت و همچنین فعالیت صنایع دستی^۱ جزء مهم‌ترین منابع معیشت کوچ‌نشینان فارس به شمار می‌رود.

پرسش

— آیا می‌توانید چند مورد از تولیدات دامی کوچ‌نشینان فارس را نام ببرید؟

بیشتر بدانیم

کوچ‌نشینان فارس بسیار سخت‌کوش‌اند؛ همهٔ افراد به‌صورت گروهی، بار مسئولیت زندگی را بردوش دارند. آنها از ابتدای کودکی مشغول کار و فعالیت می‌شوند به‌طوری که در بین کوچ‌نشینان، بیکاری وجود ندارد. نقش اقتصادی زنان در جامعه کوچ‌نشین بسیار با ارزش است. امروزه شغل‌هایی مانند زراعت و باغداری، کارگری فصلی، معلمی سیار کوچ‌نشینان و ... راه‌های جدید گذران زندگی جامعه کوچ‌نشین است.

شکل ۷-۲— دست‌بافته‌های کوچ‌نشینان فارس

۱— دربارهٔ صنایع دستی عشایر فارس می‌توان به دست‌بافته‌های گره‌دار و بدون گره مانند قالی، گلیم، جاجیم، خورجین و چننه اشاره کرد.

ساختار فرهنگی کوچ‌نشینان فارس: کوچ‌نشینان فارس از اقوام ترک، لر، و عرب تشکیل شده و گویش‌ها و لهجه‌های مختلفی هستند. اینان نسبت به شعارهای ملی و مذهبی بسیار پای بندند و شعر، موسیقی، لباس‌های محلی و سنتی مخصوص به خود دارند. غیرت، شجاعت و مردانگی از ویژگی‌های کوچ‌نشینان فارس است. کوچ‌نشینان استان همواره در برابر قدرت‌های بزرگ ایستاده‌اند. حضور بسیج عشایر استان در دوران دفاع مقدس، حماسه بزرگ جنگ جنوب علیه استعمار انگلیس و استقامت قشای‌ها، نمونه‌هایی از مقاومت و دلیری کوچ‌نشینان است؛ چنان که امام خمینی (ره)، کوچ‌نشینان را به علت دفاع از سرزمین اسلامی ذخائر انقلاب نامیدند.

کوچ‌نشینان فارس نسبت به برنامه‌های آموزشی و سوادآموزی بسیار علاقه‌مند هستند. نرخ باسوادی در بین ایل‌های اسکان‌یافته بالاتر از کوچ‌نشینان کوچ‌رو است. دلیل این امر محدود بودن امکانات سوادآموزی در هنگام کوچ است.

شکل ۲۸- کلاس‌های کوچ‌نشینی در چادرها و چمنزارهای طبیعی

زندگی روستایی

پراکندگی روستاها در فارس چگونه است؟

شکل‌گیری زندگی روستایی در فارس از سابقه‌ای طولانی برخوردار است. پراکندگی و استقرار روستاهای استان فارس تحت تأثیر عوامل طبیعی مانند آب و هوا، ناهمواری‌ها، میزان آب، نوع خاک بوده است. عوامل انسانی نیز مانند نوع معیشت و تعداد جمعیت در این پراکندگی نقش داشته است. هرچه از بخش‌های غربی و مرکزی به جنوب و جنوب شرقی پیش رویم از تعداد روستاها و جمعیت آنها کاسته می‌شود. چرا؟ اگر از مناطق معتدل به مناطق خشک نزدیک شویم، فاصله روستاها از یکدیگر زیادتر شده و جمعیت آنها کمتر می‌شود.

نحوه شکل‌گیری و طبقه‌بندی روستاهای استان فارس

مساکن روستایی در استان فارس تحت تأثیر عوامل اقلیمی و جغرافیایی و وضعیت اقتصادی شکل گرفته است. بیشتر

جغرافیای انسانی استان

روستاهای فارس از نظر شکل، متمرکز و مجتمع‌اند. در این سکونتگاه‌ها، خانه‌های روستایی به یکدیگر چسبیده و بدون فاصله در کنار هم قرار دارند. مزارع از خانه‌ها جدا می‌باشند و فاصله یک روستا با روستای دیگر، زیاد است. مهم‌ترین دلیل این شکل‌گیری، محدود بودن منابع آب است. بسیاری از روستاها نیز از گذشته برای امنیت و دفاع از خود و حفظ آب و مزارع به صورت مجتمع و متمرکز درآمده‌اند. بنابراین، روستاهای فارس را می‌توان بر اساس ارتفاع به دو دسته روستاهای دشت و روستاهای کوهستانی طبقه‌بندی کرد. تعداد، وسعت و جمعیت روستاهای دشتی بیشتر از روستاهای کوهستانی است.

شکل ۹-۲- چشم‌اندازی از روستاهای دشتی و کوهستانی

بیشتر بدانیم

معماری و مصالح خانه‌های روستایی در فارس: نما و چهره‌ ظاهری خانه‌های روستایی از نظر نوع ساختمان، مصالح ساختمانی و فضاهای داخلی خانه‌ها، گونه‌های متفاوت دارند. مصالح ساختمانی در بناهای سنتی روستاها تا حد زیادی به محیط طبیعی پیرامون و دسترسی به آن بستگی دارد. در مناطق خشک و نیمه‌خشک استان خاک رس و گل، در نقاط کوهستانی سنگ و در مناطق معتدل از چوب نیز استفاده شده است. امروزه توسعه ارتباطات و وسایل حمل و نقل تغییرات وسیعی را در استفاده از مصالح سکونتگاهی به وجود آورده است و باعث شده تا مواد و مصالح جدید، متنوع و غیربومی جایگزین مصالح سنتی شود.

پرسش

- آیا می‌توانید نوع مصالح به کار رفته در سکونتگاه‌های زیر را نام ببرید؟
- در روستای محل سکونت شما از چه نوع مصالحی استفاده شده است؟

شکل ۱۰-۲- معماری سکونتگاه‌های روستایی با توجه به محیط جغرافیایی و نوع مصالح

منابع درآمد روستائیان فارس

منابع درآمد روستائیان در فارس بر کشاورزی و دامداری استوار است. برخورداری از اقلیم مناسب، زمینه کشت محصولات مختلفی مانند: گندم، جو، ذرت، پنبه و چغندر قند را فراهم آورده است. پس از آن دامداری و تولید محصولات دامی و صنایع دستی به زندگی روستائیان رونق بخشیده است. شرایط مطلوب کشت باعث شده تا استان فارس در دهه‌های اخیر، همواره در زمره استان‌های برتر از نظر تولید گندم و سایر محصولات باشد.

بیشتر بدانیم

براساس سرشماری سال ۱۳۸۵ استان فارس تعداد ۷۲۰۸ روستای دائمی و خالی از سکنه داشته است که ۸۴ درصد آن مسکونی بوده است. ۳۸ درصد از کل جمعیت استان را روستائیان تشکیل می‌دهند. روستاهای کم جمعیت در شهرستان‌هایی واقع‌اند که فاصله زیادی با مراکز شهری دارند و یا در مسیر کوچ و جابه‌جایی کوچ‌نشینان قرار گرفته‌اند.

مسائل روستایی استان فارس

مهاجرت: مهاجرت از نقاط روستایی به مراکز پرجمعیت شهری از مسائل مهم روستاهای استان است بین مهاجرفرستی روستاهای فارس با ساختار سنی جمعیت آنها رابطه مستقیمی وجود دارد. سیر تحولات روستایی استان نشان می‌دهد که روستاهای کوچک در حال تبدیل شدن به روستاهای پرجمعیت (روستا - شهر) هستند. عواملی مانند آب و خاک و شرایط کشاورزی، بهبود شرایط کار و حتی نزدیکی به نقاط شهری، مهاجرفرستی روستاها را تشدید کرده است.

مسئله آب: اتلاف و هدر رفت آب از مشکلات عمده روستائیان استان است. این مسئله ریشه در استفاده از شیوه‌های نامناسب آبیاری در بخش زراعت این مناطق دارد؛ علاوه بر این، آب در روستاها به صورت‌های مختلفی مصرف شده یا به هدر می‌رود که می‌توان به مصارف خانگی و روستایی و دامداری، نفوذ آب در نهرها و جوی‌های انتقال آب به مزارع، تبخیر زیاد آب در محل‌های ذخیره آب، اشاره کرد. علاوه بر موارد بالا می‌توان مشکلات و مسائل دیگر روستایی استان را نیز مطرح کرد؛ مانند - پراکندگی روستاها، وجود روستاهای زیاد با جمعیت کم.

آیا شما می‌توانید موارد دیگری را ذکر کنید؟

زندگی شهری

شهرهای فارس چگونه ایجاد شده‌اند؟

شکل‌گیری شهرهای استان فارس متفاوت است. کهن‌ترین شهرهای ایران را می‌توان در استان فارس جست‌وجو کرد. برخی شهرها مانند شیراز، کازرون (بیشاپور) فیروزآباد (شهر بهرام گور) فسا، داراب، جهرم، نیریز، شهرهای تاریخی بازمانده از دوران گذشته‌اند. در دوران اخیر بعضی از روستاها تحت تأثیر عوامل مختلف جغرافیایی مانند چگونگی معیشت و تولید محصولات کشاورزی

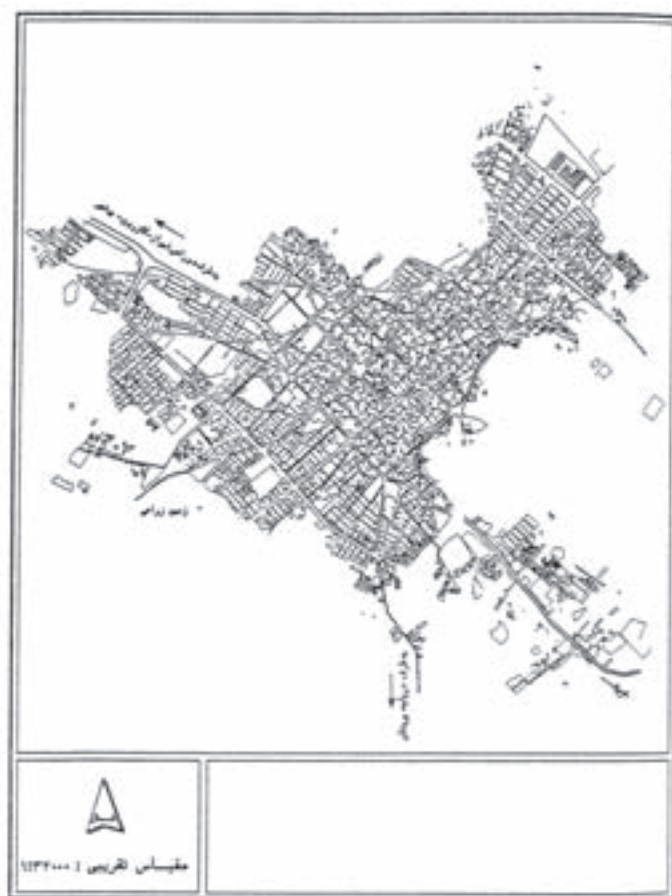
و افزایش جمعیت و موقعیت ارتباطی به شهر تبدیل شده‌اند که بهتر است به آنها روستا-شهر گفته شود؛ زیرا سیما و اقتصاد آنها عمدتاً بر پایه کشاورزی و دامداری استوار است که به تدریج به سمت رواج فعالیت‌های خدماتی و صنعتی و بازرگانی تغییر شکل پیدا می‌کند.

شکل‌شناسی شهرهای فارس چگونه است؟

چهره و شکل شهرها هم از عوامل طبیعی و هم از عوامل فرهنگی تأثیر می‌پذیرد. عواملی مانند طرح گذرگاه‌ها و خیابان‌ها و کاربری زمین برای مقاصد خاص مانند واحدهای مسکونی، مراکز خرید، تأسیسات و ساختمان‌های دولتی، مکان‌های مذهبی و حتی سبک و شیوه ساختمان‌سازی و معماری، بر شکل مناظر و چشم‌اندازهای شهری تأثیر می‌گذارد. بنابراین، شکل‌شناسی، سیمای شهری در فارس مولود محیط جغرافیایی، شرایط فرهنگی و مدیریت شهری است. با توجه به اینکه هسته اولیه بیشتر شهرها مناطق روستایی بوده‌اند و شکل هسته‌ای داشته‌اند که با گذشت زمان سیمای آنها تغییر یافته‌است.

برهمن اساس، بیشترین شهرهای فارس به صورت‌های زیر تقسیم می‌شوند.

۱- شهرهای متمرکز و هسته‌ای: جهرم، داراب و کازرون، نمونه‌ای از این شهرها هستند که در آن‌ها مرکز شهر، محل تراکم جمعیت و عوامل تولیدی و تجاری و خدماتی است.

شکل ۱۱-۲- نقشه یک شهر هسته‌ای (کازرون)

شکل ۱۲-۲. بافت‌های سنتی و مدرن شهر

۲- برخی از شهرهای فارس به شکل خطی دیده می‌شوند. بدین معنا که در این شهرها، خدمات شهری در طول یک یا دو خیابان اصلی و در محل اتصال مناطق مسکونی شهر قرار گرفته‌اند. اگرچه این شهرها در گذشته دارای یک هسته مرکزی یا چند هسته فرعی بوده‌اند که پس از گسترش آنها، به یکدیگر پیوند خورده و بافت جدیدی را شکل داده‌اند. در این باره شهرهایی مانند: شیراز، لار و نی‌ریز را می‌توان نام برد؛ (از دبیر خود در مورد شهرهای هسته‌ای اطلاعات بیشتری کسب کنید).

شکل ۱۳-۲. نقشه یک شهر خطی (شیراز)

۳- شکل دیگری از شهرهای فارس که تعداد کمتری از شهرهای استان را دربر می گیرند. در نتیجه به هم پیوستن قطعات پراکنده و جدا افتاده اند که در طول زمان، اکنون به صورت یک شهر واحد با بافت یکنواخت دیده می شوند؛ مانند: سروستان.

شکل ۱۴-۲- نقشه یک شهر پراکنده (سروستان)

امروزه با توجه به افزایش جمعیت، توسعه شهرنشینی چهره و بافت شهرهای فارس دستخوش تغییر و تحول شده اند از جمله شیراز مرکز استان گسترش فضایی پیدا کرده است. این شهر علاوه بر اینکه مظاهر و چشم اندازهای تاریخی گذشته را کم و بیش حفظ کرده است؛ اما بافت های متنوع و جدیدتری در آن شکل گرفته است که شامل بافت حومه ای و بافت های ناپیوسته می باشد. این بافت ها قطعاتی جدا افتاده از کالبد اصلی شهرند که در حاشیه و پیرامون شهر اصلی به وجود آمده اند.

شکل ۱۵-۲- ساخت و سازهای جدید شهری

بیشتر بدانیم

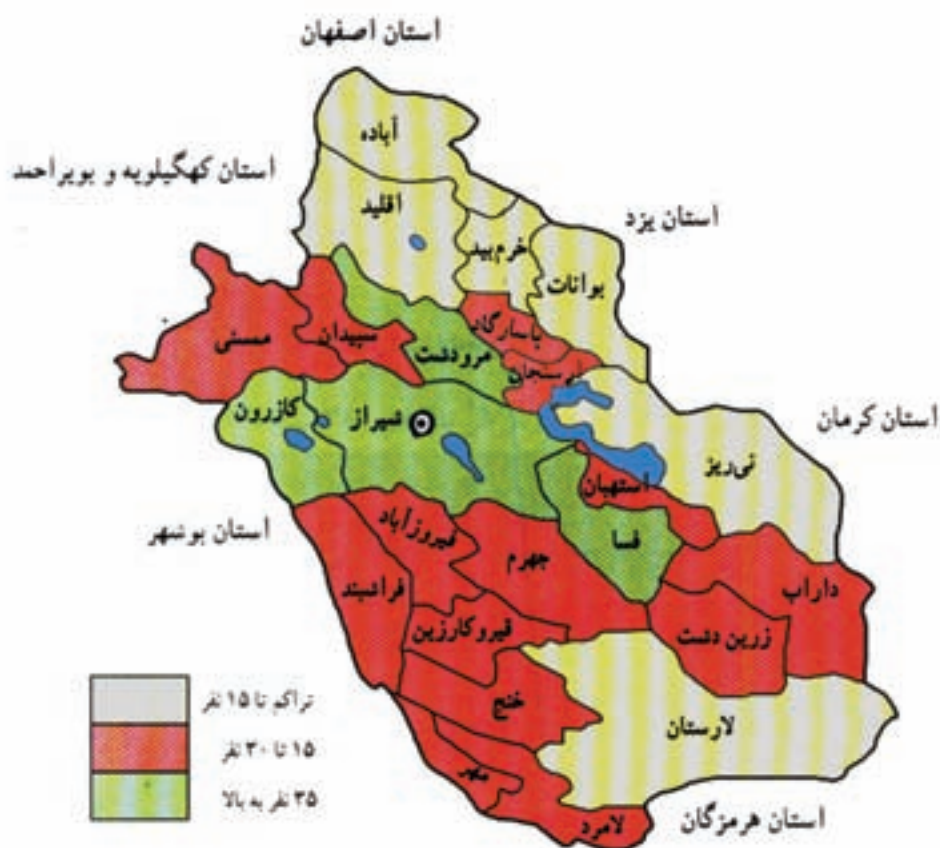
مهم‌ترین مسائل شهری فارس چیست؟

افزایش رشد شهرنشینی در فارس را بیشتر باید در رابطه با شهر شیراز دانست؛ زیرا علاوه بر عامل مرکزیت استان، از موقعیت نسبی قابل توجهی در رابطه با مراکز علمی جنوب کشور، قطب توسعه مراکز آموزش عالی، درمانی، فعالیت‌های صنعتی، گردشگری و جاذبه‌های متعدد برخوردار است. به دلیل رشد سریع شهرها نیازهای اساسی تأمین آب مصرفی و آشامیدنی، در آنها به وجود آمده است. محدودیت منابع آب، تصفیه و انتقال آب، بهداشت آب، وجود انواع آلاینده‌ها، دفع پسماندها و زباله‌های شهری، دفع پساب‌ها از طریق چاه‌های جذبی و انتقال آلاینده‌ها به خاک و ... مهم‌ترین مشکلات جوامع شهری در استان فارس اند. همچنین نیاز به توسعه حمل و نقل و جابه‌جایی درون شهری، ترافیک شهری، خدمات بهداشتی و آموزشی و ... از عمده‌ترین نیازهای روبه گسترش شهرهای استان است که ضرورت ایجاد تجهیزات و تأسیسات عمرانی و ایمنی و خدماتی مانند: تأسیسات حفاظتی آتش‌نشانی، درمانگاه‌ها، مدارس و آموزشگاه‌ها، تأسیسات خدمات شهری مانند پمپ بنزین‌ها و تعمیرگاه‌ها و ... را به وجود آورده است. علاوه بر موارد فوق آیا می‌توانید مسائل دیگری در رابطه با مشکلات شهرهای استان مطرح کنید.

درس هشتم جمعیت و حرکات آن در استان

شکل ۱۶-۲- نقشه تراکم نسبی جمعیت استان فارس

با توجه به نقشه پراکنده‌گی جمعیت در استان فارس، ملاحظه می‌کنید که جمعیت در سطح استان به‌طور یکنواخت پراکنده نشده است. چرا؟

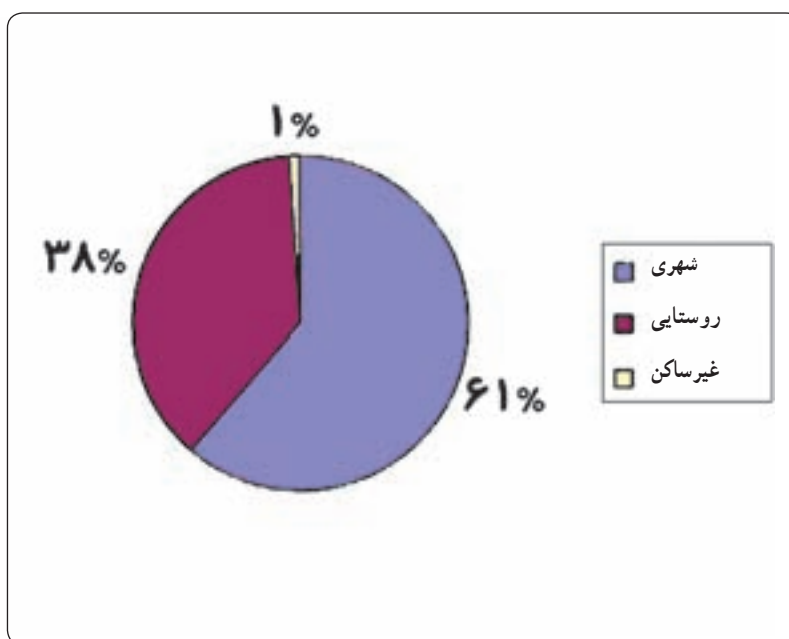
با توجه به راهنمای نقشه، نواحی مرکزی استان مانند شیراز، مرودشت، فسا و کازرون دارای جمعیت متراکم؛ نواحی شمال غرب و غرب استان مانند سپیدان و ممسنی، فیروزآباد دارای جمعیت متوسط و نواحی شرقی و جنوب شرقی استان مانند لارستان و نیریز مناطق کم‌جمعیت استان می‌باشند.

مطابق سرشماری سال ۱۳۸۵ استان فارس ۴,۳۳۶,۸۷۸ نفر جمعیت داشته که در مساحت ۱۲۲,۶۶۱ کیلومتر مربع پراکنده شده‌اند.

تراکم نسبی جمعیت استان را محاسبه کرده و سپس با تراکم جمعیت کشور مقایسه کنید؟

پراکندگی جمعیت استان فارس بر مبنای عوامل طبیعی (اقلیم، آب، خاک، ناهمواری‌ها) و عوامل انسانی (منابع اقتصادی، راه‌ها، صنعت و ...) متفاوت است.

شکل ۱۷-۲- نمودار جمعیت استان برحسب مناطق شهری و روستایی به درصد

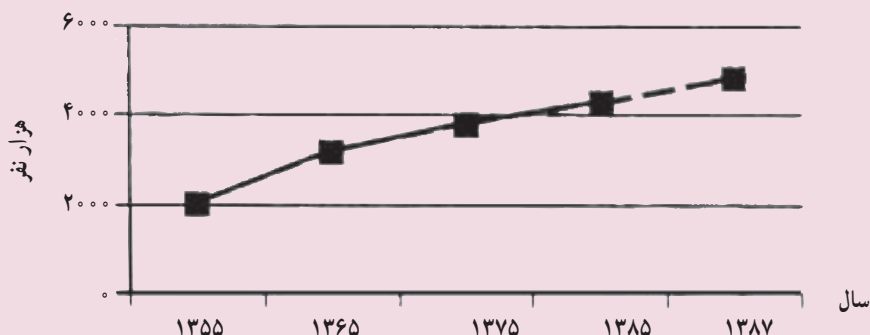
بیشتر بدانیم

جمعیت کوچ‌نشینان، شهرنشینان و روستاییان

جمعیت کوچ‌نشینان استان فارس به علل مختلف از جمله اجرای سیاست اسکان و محدودیت عوامل محیط طبیعی روبه کاهش گذارده است و روز به روز از حجم آن کاسته می‌شود. همچنین ضریب رشد جمعیت افزایش یافته که بیانگر افزایش میزان مهاجرت روستائیان به شهرها و تبدیل برخی روستاها به شهر است. اختلاف شدید بین جمعیت شهرهای استان نشان‌دهنده نبودن تعادل در پراکندگی نقاط شهری در استان است.

شکل ۱۸-۲- نمودار رشد جمعیت استان در سال‌های ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و برآورد آن در سال ۱۳۸۷

جدول ۲-۲- رشد جمعیت استان فارس در سال‌های مختلف

سال سرشماری	نرخ رشد
۱۳۳۵	—
۱۳۴۵	۴/۷
۱۳۵۵	۳/۵
۱۳۶۵	۶/۱
۱۳۷۵	۲/۱
۱۳۸۵	۱/۳

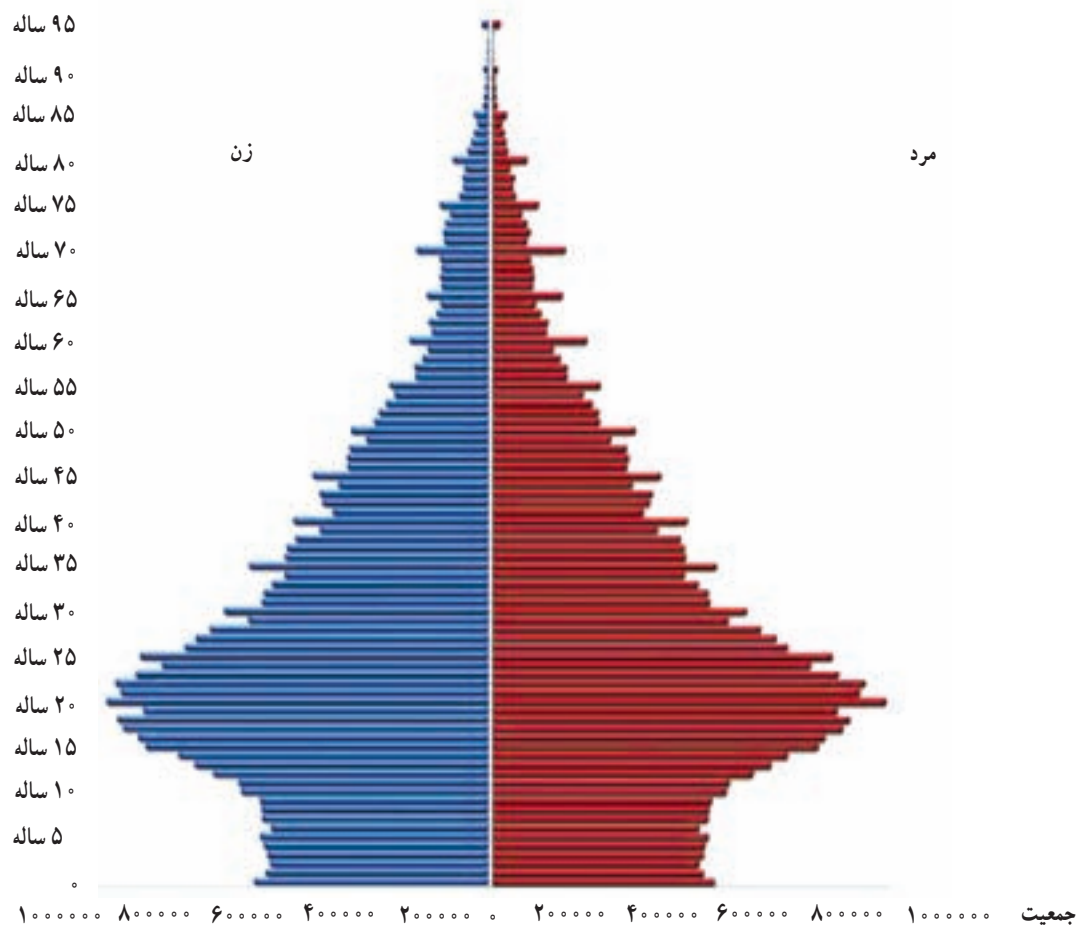
در جدول بالا میزان رشد جمعیت استان را با رشد جمعیت کشورمان مقایسه کنید.

رشد جمعیت در استان فارس چگونه است؟

روند رشد جمعیت طی دهه‌های گذشته سیر نزولی داشته است. علت نرخ رشد بالای جمعیت در دهه ۱۳۶۰ را می‌توان تحت تأثیر عواملی مانند سهل شدن شرایط ازدواج، بالا بودن نرخ مولید و افزایش میزان مهاجرت‌ها دانست. عوامل متعددی در کاهش نرخ رشد جمعیت در دهه ۱۳۸۰ مؤثر بوده است که از آن میان می‌توان به سیاست‌های کنترل و تنظیم خانواده، افزایش سطح سواد و آگاهی‌های اجتماعی و ... اشاره کرد.

بررسی هرم سنی جمعیت فارس

ساختار سنی با هرم سنی نمایش داده می‌شود.

شکل ۱۹-۲- هرم سنی و جنسی جمعیت استان فارس در سال ۱۳۸۸

با نگاه به هرم سنی جمعیت سال ۱۳۸۵ چه مسائلی را می‌یابید؟
جمعیت کدام یک از گروه‌های سنی بیشتر است؟
چرا قاعده هرم سنی جمعیت در سال‌های اخیر، کم‌عرض‌تر شده است؟

بررسی مهاجرت در استان

استان فارس یک استان مهاجرپذیر است؛ اشکال مختلف مهاجرت در استان عبارت‌اند از :

۱- مهاجرت روستائیان به شهرها

۲- تغییر شیوه زندگی کوچ‌نشینی به یکجانشینی در روستا و شهرها

به دلیل توزیع نابرابر امکانات زیربنایی شهرها و نبودن یک رتبه‌بندی منظم از نظر جمعیتی، بین شهرهای کوچک و بزرگ استان فاصله ایجاد شده است. برخورداری از شرایط بهتر شغلی، محدودیت امکانات تولیدی در روستاها، از بین رفتن مراتع در زندگی کوچ‌نشینی مهم‌ترین دلایل ترک زندگی روستایی و کوچ‌نشینی بوده که باعث خالی شدن روستاها و شهرهای کوچک و در نهایت مهاجرت به شهرهای بزرگ‌تر و ایجاد مسائلی مانند حاشیه‌نشینی به‌ویژه در شهر شیراز شده است؛ به عنوان مثال، شیراز به سبب وجود خدمات فرهنگی، اجتماعی، و درمانی حوزه نفوذ گسترده‌ای را حتی خارج از استان داشته است.

به همین منظور و برای جلوگیری از مهاجرت به شهرهای بزرگ و تراکم بی‌رویه جمعیت، در حاشیه و پیرامون شهرها، سیاست احداث شهرهای جدید اجرا شده است.